

Lesk a bída teoretického rozumu

Rozhovor s Petrem Drulákem

VÍT BENEŠ

The Glitter and Doom of Theoretical Reason Interview with Petr Drulák

V dnešním čísle *Mezinárodních vztahů* přinášíme čtenářům rozhovor s profesorem Petrem Drulákem. Navazujeme tak na rozhovory s významnými osobnostmi oboru mezinárodních vztahů, které jsme publikovali v letech 2010 a 2011. Petr Drulák je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV), kde v letech 2004–2013 působil jako ředitel. Vyučuje na Katedře mezinárodních vztahů v rámci Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Je autorem několika monografií včetně prvních českých učebnic teorie mezinárodních vztahů (Drulák 2003) a metodologie politologického výzkumu (Drulák 2008a). Publikoval řadu odborných článků a kapitol zaměřených na teorie mezinárodních vztahů, na evropskou integraci a na českou zahraniční politiku. Ve své poslední knize *Politika nezájmu* (Drulák 2012) se věnoval krizi politiky v Česku a na Západě. V letech 2000–2004 byl šéfredaktorem časopisu *Mezinárodní vztahy*, v současnosti je členem redakční rady.

Proč jste vlastně začal studovat mezinárodní vztahy?

Ona to byla trochu náhoda. Já jsem nikdy neměl vyhraněný zájem o nějaký obor. Když jsem šel na Vysokou školu ekonomickou (VŠE), tak jsem nevěděl, co bych chtěl přesně dělat. Důležitý pro mě byl studijní pobyt v Belgii v Antverpách přes program Tempus. Tehdy tam byla možnost studovat historii mezinárodních vztahů a teorii mezinárodních vztahů. To se mi líbilo a zaujalo mě to. Když jsem se vrátil na VŠE, tak zrovna nově otevírali hlavní specializaci mezinárodní politika a diplomacie. Jako vedlejší specializaci jsem měl filozofii. Mohl jsem díky tomu utéct od ekonomie, která mě po třech letech bakalářského studia úplně přestala bavit. Mezinárodní vztahy mě skutečně zaujaly a oslovily.

V jakém směru vás ten obor oslovil? Zaujaly vás mezinárodní vztahy jako předmět bádání? Nebo jako nástroj k realizaci a prosazení vašich představ o světě?

Mě vždycky bavila politika. Pozorovat, co se děje... A současně mě vlastně vždycky zajímaly myšlenky. Jak vlastně myšlenky formují politiku. Jak věci, které považujeme za samozřejmé, jsou výsledky nějakých ideových proudů a velkých myšlenek. Vlastně toto spojení politiky a myšlenky – to je něco, co mě přivedlo i ke studiu mezinárodních vztahů a k té části mezinárodních vztahů, která mě zajímala nejvíc, což byla teorie mezinárodních vztahů. Jak vlastně myšlenky utvářejí realitu. To bylo něco, co mě zajímalo dlouhodobě. Vždycky jsem měl zájem o filozofii a podobné věci.

Takže ten zájem byl spíš pozorovatelský, badatelský, než že byste chtěl svět měnit...

Určitě. Já jsem se vždy považoval za někoho, kdo chce pozorovat svět. Kdo chce porozumět. A neměl jsem nějakou ambici svět přetvářet a vrhnout se do politického dění. To mě v té době určitě nijak nelákalo.

A jak jste na tom dnes? Jak byste se charakterizoval dnes? Badatel? Učitel? Veřejný intelektuál?

Myslím si, že dnes mi je blízká role veřejného intelektuála. Cítím se v ní lépe než v roli čistého akademika. Myslím si, že jsem se v tomhle posunul. Když jsem začínal, tak jsem se skutečně ztotožnil s rolí akademika. A představa, že bych měl třeba psát do novin nebo vystupovat v médiích, mi byla cizí. Nebavilo mě to a nestál jsem o to. Ještě když jsem nastupoval jako ředitel tohoto ústavu, nijak mě to nepřitahovalo. Ale myslím si, že v tomhle jsem se posunul. Přemýšlím i nad praktičtějším zapojením do veřejného života. Ale není to něco, co bych viděl jako urgentní, něco, co by mě tlačilo. Ale nevylučuji to. Je to něco, co mě oslovuje mnohem víc než dřív.

Dá se identifikovat nějaká konkrétní událost, impulz v pozadí tohoto posunu?

Je to výsledek kontinuálního procesu. Když jsem vstupoval do akademického života, lákalo mě nejenom bádání, ale i možnost vytvářet a přetvářet český obor mezinárodních vztahů. Chtěl jsem se podílet se na vytváření disciplíny, která by byla badatelsky životaschopná. V devadesátých letech odvedli obrovský kus práce „osmašedesátníci“, kteří položili základy oboru. Ale od druhé poloviny devadesátých let neměli energii a vlastně ani nevěděli jak dál. Vzniklo určité prázdno a v té chvíli jsem viděl příležitost pokračovat ve vytváření oboru.

Tuto kapitolu považuji za uzavřenou. Český obor tady je, dílo je hotovo. Dnes vidím dost lidí, kteří se s oborem ztotožňují, mají o něj zájem a jsou schopní publikovat v zahraničí... To je něco, co tady v devadesátých letech vůbec, ale vůbec neexistovalo. Když jsem začínal, tak jsem si dal zahraniční publikaci jako velký cíl. Přitom dnes jsou publikace v zahraničí běžná věc. Český obor mezinárodních vztahů je malý, má svoje omezení a problémy, ale je to nesrovnatelné s dobou před patnácti lety.

A naopak vidím ten strašný problém české společnosti. V devadesátých letech začal proces vytváření demokratických struktur, návrat do Evropy. S tímto procesem jsem se vnitřně ztotožňoval. Když přišla sametová revoluce, bylo mi sedmnáct a byl jsem v posledním ročníku gymnázia. Byl to pro mě obrovský impulz a s tím společenským pohybem jsem se ztotožnil. A i vytváření oboru mezinárodních vztahů jsem vnímal jako určitý návrat do Evropy. Vytvoření evropského, západního oboru.

Ale v posledních deseti či více letech jde česká společnost špatnou cestou. Očekávání, která řada z nás měla na začátku devadesátých let, se nenaplnila. Proto cítím potřebu věnovat se širším otázkám, než je výzkum mezinárodních vztahů. Česká zahraniční politika je sice problém, ale není to ten hlavní problém. Hlavní problém je česká politika – vlastně česká společnost, protože politika je jenom výrazem určité společenské krize. To jsou věci, které mě teď zajímají mnohem víc než kdykoliv předtím. Víc než výzkum mezinárodních vztahů.

Ještě bych se rád vrátil k vašim začátkům. Dala by se najít nějaká konkrétní jména nebo díla, která vás inspirovala a motivovala k tomu, abyste se věnoval mezinárodním vztahům?

Už jsem zmínil svůj pobyt v Belgii. Pro mě bylo velmi důležité setkání s profesorem van den Berghem. Byl to historik mezinárodních vztahů a fenomenální přednášející. Přednášel nám historii studené války a mezinárodní vztahy po roce 1945. Jak říkám, fenomenální

přednášející, dokázal vás do toho úplně vtáhnout. Profesor van den Berghe mě fascinoval, a proto jsem po návratu do České republiky přeložil z nizozemštiny do češtiny jeho knihu *Velké nedorozumění* (Berghe 1996), která je vlastně historií studené války. To bylo poprvé a naposled, kdy jsem překládal nějaký text.

Další zajímavá osobnost byl třeba Joris Voorhoeve, který nás učil teorii mezinárodních vztahů. Byl nizozemským politikem a badatelem. Někdy v osmdesátých letech napsal asi nejvýznamnější studii o nizozemské zahraniční politice, která dodnes nebyla překonána. Pak vstoupil do politiky a působil ve funkci místopředsedy vlády, ministra obrany. Mimočodem byl ministrem obrany v době, kdy nizozemský batalion na Balkáně nedokázal zabránit tragédii v Srebrenici.

V českém prostředí pro mě byl důležitou osobností profesor Alexandr Ort na VŠE, který prakticky vytvořil tamní katedru – Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka. Byl velmi dobrým přednášejícím, měl hezký přístup ke studentům a ke kolegům. A ačkoliv jsem s ním měl později určité neshody o podstatě vědecké práce, jeho význam pro VŠE a pro ty z nás, kteří tam chtěli v devadesátých letech studovat mezinárodní politiku, byl obrovský. Byl určitě výraznou osobností v mých studentských letech.

V pozdějším období jsem se už jako mladý badatel hodně naučil od Stefana Guzziniho, který působí mimo jiných míst na Danish Institute for International Studies. Pod jeho vedením jsem psal příspěvek do knihy *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his Critics* (Drulák 2006a). Byla to výborná škola akademického psaní, i když neustálé přepracovávání textu podle Guzziniho připomínek bylo poněkud frustrující.

Které texty vás oslovily a které jste četl jako student?

Ze začátku mě hodně zajímaly formální přístupy k výzkumu mezinárodních vztahů. Teorie her. Líbil se mi třeba Michael Nicholson a jeho kniha *Rationality and the Analysis of International Conflict* (1992). Skutečně mě zaujal Axelrod a jeho *Evolution of Cooperation* (1984). Tato knížka mě v té době hodně ovlivnila. Axelrod pořádá turnaje, ve kterých počítače hrály věžňovo dilema, a svým způsobem ukázal, že i za velmi nepříznivých podmínek je spolupráce možná. Že i v podmínkách bezpečnostního dilematu je možné to prolomit. Potom z druhé strany David Campbell a *Writing Security* (1998). To je taková radikálně konstruktivistická a poststrukturalistická analýza americké zahraniční politiky. To mě ovlivnilo. A pak mezi nimi, mezi těmito dvěma pozicemi, je Alexander Wendt a jeho konstruktivistická pozice v knize *Social Theory of International Politics* (1999). Zdůraznil bych tedy tři knížky z oboru mezinárodních vztahů, které mě nejvýrazněji ovlivnily: Axelrod (1984), Campbell (1998) a Wendt (1999).

V devadesátých letech mě ještě zaujala další kniha, která byla později přeložena i do češtiny – *Budoucnost mezinárodních vztahů* (Neumann – Wæver 2005). V jejím závěru si Iver Neumann postesková, nad tím, že současní teoretici, ty hvězdy oboru, mimo obor nic neznamenají. Kdo kdy mimo obor mezinárodních vztahů slyšel o Waltzovi, o Keohanovi nebo o Wendtovi? Vlastně nikdo. A srovnává je s Morgenthauem, který byl známý i mimo obor. To je legitimní výtka, ale selhání je na straně současných teoretiků, kteří nejsou schopni komunikovat mimo obor. Myslím, že sám Iver Neumann je jedním z těch, kteří přispívají k tomu, že to tak je.

Co se týče teorií mezinárodních vztahů, hlásíte se k nějakému proudu, nebo se považujete za eklektika?

Těžko říct, protože já sám mám rád teoretický pluralismus. Opravdu si nemyslím, že by se měla jedna teorie nějak privilegiovat. Jsem rád, že jsem jako školitel mohl vést práci Matúše Haláse, která se zabývala formálním modelováním, a současně práci Ondřeje Ditrycha, která byla inspirovaná Foucaultem. Mám rád pluralitu. Samozřejmě já sám inklinuji ke konstruktivismu. To je směr, který je mi určitě bližší než liberalismus nebo

realismus nebo marxismus či postmoderní směry. Foucault, Derrida, Ashley... Ti mi moc blízcí nejsou.

Konkrétně mě oslovil Wendtův konstruktivismus, a přestože jsem ho vnímal kriticky (viz Drulák 2006a), jeho pozice mi byla blízká. Souvisí to s tím, co jsem už zmiňoval: zajímá mě, jak je politická realita konstituována idejemi. To realisté ani liberálové (ve smyslu teorie mezinárodních vztahů) moc neřeší. Na konstruktivismu se mi líbí jeho zájem o myšlenky a o způsob, jak myšlenky konstituují realitu.

Co je podle vás nejdůležitějším argumentem konstruktivismu? Co považujete za nejsilnější a nejslabší stránku konstruktivismu?

To je hrozně těžké, protože konstruktivismus je učebnicová nálepka. Konstruktivismus, realismus, liberalismus jsou učebnicové nálepky, které se hodí pro klasifikaci, ale skutečné teorie do toho úplně nezapadají. Když budete číst realisty, klasické realisty, kromě realistických argumentů tam najdete i teze konstruktivistické. Tyto nálepky úplně nefungují. S konstruktivismem si spojuji důležitou myšlenku, kterou jsem už zmínil. Naše politická realita, která nás zajímá, je do velké míry konstituována idejemi, myšlenkami a ty myšlenky jsou důležité, často dokonce důležitější než materiální realita. Netvrdím, že jsou vždy důležitější než ona. Někdy ano, někdy ne. A současný realismus a neoliberalismus na myšlenky zapomínají. Soustředí se buď na instituce, nebo na vojenskou sílu. Snaží se před myšlenkami utéct, protože jsou metodologicky těžko zkoumatelné, těžko lze u nich zkoumat kauzalitu. Jakmile zapojíte myšlenky, začínají se kauzální schémata rozpadat. Kauzalitu musíte buď úplně předefinovat a zahrnout do ní úplně všechno. Anebo řeknete: Ne, mě kauzalita nezajímá a budu zkoumat věci jinak.

To je jeden z problémů konstruktivismu – vztah ke kauzalitě. Pokud to někdo chce vidět jako problém. Protože pro řadu lidí je kauzalita hlavním znakem vědeckého bádání a za badatele považují jen toho, kdo je schopen přicházet s kauzálními hypotézami nebo je testovat a nějakým způsobem se jimi zabývat. Když to není kauzální, není to věda. Což je pojetí vědy, které naprosto odmítám, i když je poměrně rozšířené.

V čem spočívají problémy konstruktivismu? V čem vidíte nedostatky oboru mezinárodní vztahy?

Problémem může být útek do ezoteriky. Konstruktivisté se často utápějí ani ne ve filozofických, ale v pseudofilozofických debatách. A zapomínají, že mezinárodní vztahy jsou empirický obor. Mezinárodní vztahy nám mají říct něco zajímavého o světě mezinárodní politiky a mezinárodních vztahů. Filozofické debaty jsou důležité pouze do té míry, do jaké jsou nám schopné říct něco zajímavého o světě, který zkoumají. Pokud zůstaneme pouze u této debaty, tak je to určité selhání. Je to selhání toho badatele nebo oboru. Pokud někdo nedokáže říct nic zajímavého o světě mezinárodní politiky, ať jde do jiného oboru. Ze začátku se mluvilo o tom, že konstruktivismus není empiricky zdatný (Moravcsik 1999). To už dnes rozhodně neplatí. Na druhé straně i pozitivistické a empiristické přístupy se občas pouštějí do debat, které jsou čistě metodologické (způsob provádění kvantitativního výzkumu), které nemají zásadnější dopad.

V čem vidím nedostatky oboru mezinárodních vztahů? Obor mezinárodních vztahů sám o sobě není moc podnětný. Západní, angloamerický obor nemá mnoho co říct zajímavého politice. Praktik nemá mnoho důvodů ty věci číst, protože se nedozví nic, co by se nedozvěděl někde jinde v přístupnější formě. Pokud si chcete přečíst produkci nějakého oboru, musíte proniknout určitým pojmovým aparátem a osvojit si používané metodologie. Když si někdo, koho zajímá mezinárodní politika, osvojí pojmy oboru mezinárodních vztahů a přečte si nejvýznamnější plody toho, co se za posledních dvacet let vyprodukovalo, tak se nedozví nic užitečného. Nedozví se vůbec nic, co by se nemohl dozvědět jinak s mnohem menším úsilím. To považuji za hlavní problém současného oboru.

Není to jenom problém konstruktivistů, ale i nejrůznějších pozitivistů. U konstruktivistů ten problém souvisí s někdy náročným teoretickým a pojmovým aparátem, kdežto u pozitivistů bude zase spojen s metodologickým aparátem. Praktikovi nestojí za to se těmito aparáty prodírat, když se nic užitečného nedozví. To je problém současného oboru mezinárodní vztahy jako celku.

Tím se dostáváme ke vztahu teorie a praxe. Praxe jako taková je neteoretizovatelná. Je to prostě jiný druh znalosti. Jiný druh dovednosti než ty, které jsou teoreticky uchopitelné. To je vlastně Carrova výtku vůči všem utopistům (Carr [1946] 1964). Utopisté hledají velké teorie, velké zákony. Muž praxe, kterého Carr ztotožňuje s realistou, ví, že tohle nemá smysl. Že nejdůležitější je zkušenost. Jako praktik nějakým způsobem akumulujete zkušenost a tu zkušenost pak dokážete transformovat do určité moudrosti. Do moudrosti státníka. A z tohoto hlediska by pro Carra byli současní realisté, liberálové i konstruktivisté utopisty, kteří přicházejí s propracovanými teoriemi, ale zapominají na moudrost praxe.

Podmínkou smysluplné integrace mezi teorií a praxí je sebereflexe. Sebereflexe teoretika, který si uvědomuje problémy a limity svých teorií. A je potřeba i sebereflexe praktika, který by si měl uvědomovat limity svého poznání. My se v praxi setkáváme spíše s určitou přezíravostí, kdy se praktik kouká s přezíravostí na teoretiky. Teoretici mají svoje teorie, ale on ví, že v praxi je to úplně jinak. A naopak teoretici se dívají s přezíravostí na praktiky, kteří neznají pojmový a teoretický aparát oboru. Pokud se to má překonat, je třeba navázat smysluplný dialog mezi praxí a teorií. Ale na to musí být obě strany připraveny.

Rád bych se vrátil k definici teorie. Není shromažďování zkušeností totéž jako budování teorií? Zobecnování a vytváření modelů na základě předchozí zkušenosti?

To z vás mluví teoretik. Takto o tom uvažuje teoretik, to není způsob uvažování praktika. Praktici skutečně nemají teorii.

Ale mají nějaké předsudky, nějaké předkoncepty, nějaké vzorce uvažování zafixované na základě předchozí zkušenosti, kterými interpretují realitu...

Pokud byste se tu jejich naakumulovanou zkušenost pokusil formulovat, tak to schéma bude šíleně složité a naprosto nepřehledné. V podstatě nezpracovatelné. Je to, jako byste chtěl popsat, jak získat určitou dovednost. Dovednost získáváte prostě tím, že věci děláte. To znamená, že to nejde úplně sepsat. Pokud by to šlo sepsat, tak se člověk můžeme naučit dovednost bez toho děláni. A politika má do určité míry charakter dovednosti, kterou se učíme tím, že ji děláme. Mezinárodní politika také.

Vy se na to můžete dívat jako teoretik a hledat v praxi jednotlivé koncepty. Ale řada výborných praktiků se bez teoretických konceptů obejde. Vy sice můžete říct, že oni ve své praxi implicitně nějaký koncept sledují. Tím však na nich pácháte násilí. Vnucujete jim svoje teoretické schéma. Ale oni takto neuvažují. A navíc, když se podíváme třeba na čínské myšlení, tak Číňané vůbec nemají myšlenku teorie, konceptů, abstrakce. Jim je to cizí. Teorie a abstrakce jsou typické pro naše západní myšlení.

Teorie je určitý způsob uvažování, který je důležitý a měli bychom si ho držet. Ale není exkluzivní. To je hodně důležité. UVědomit si omezenost teoretického rozumu. Je to jen jeden ze způsobů, jak přistupovat k realitě. Odlišnost alternativních způsobů uvažování nespočívá v tom, že by nepochopily, že jsou vlastně teoretický rozum. Jsou to opravdu jiné způsoby uvažování. A pokud má být dialog možný, tak jedině na základě určité sebereflexy. Že si uvědomíme mnohost těch přístupů a pokusíme se mezi nimi vést dialog.

V současnosti mě zajímá Čína a vidím to dobře na tradičním čínském myšlení, které je ze západního hlediska neteoretické. Čínští myslitelé jsou vlastně intelektuálové – ve své tradici psali a přemýšleli o světě, intenzivně přemýšleli o politice. Ale nezanechali žádnou

teorii. Zanechali nějaké koncepty, ale ne koncepty v našem slova smyslu. A z tohoto hlediska mají blíž k praxi, k praktickému myšlení, než má západní teoretik.

Co když chce praktik sdělovat svoje znalosti? Ať už svým kolegům, nebo veřejnosti? Pak je přece nucen formulovat svoje myšlenky pomocí obecných konceptů a modelovat svoje praktické myšlení.

Nemusí. On dokáže přeložit svoje myšlenky do slov. Ale to, že mluví, vůbec neznamená, že používá koncepty. Koncept je přece něco mnohem užšího než slovo. Koncept je jasně definovaný a konzistentně používaný. Naopak prostá komunikace není racionální a není ani konzistentní. Často to, co komunikací umožňuje, je právě její dvojznačnost. V tom je rozdíl mezi vědeckým diskurzem teoretika a diskurzem praktika. Teoretický diskurz by měl být jednoznačný. Když něco říkáte, mělo by být jasné, co tím myslíte. Naopak v běžné mluvě není dvojznačnost neobvyklá. Běžná mluva není jednoznačná. A politický diskurz je úplně dvojznačný. Z hlediska praktika teoretik páchá obrovské násilí na politické realitě, protože jí vnucuje jednoznačnost, kterou nikdy nemá a mít nikdy nemůže. Tím nechci říct, že bych teoretický diskurz zavrhoval. Zmíněné násilí má důležité plody a je potřeba vědecký diskurz udržovat.

Co by tedy vědec měl dělat?

Netvrdím, že bychom se měli zbavit konceptů. Ale uvědomme si limity teoretického rozumu. Uvědomme si, že jsou tady jiné diskurzy, uvědomme si, jak je náš diskurz omezený, a pokusme se na základě tohoto uvědomění o dialog s ostatními. Ale pro dialog musí být samozřejmě dva. Na druhé straně musí být někdo, kdo si uvědomuje limity praktického rozumu.

Sám pojem teorie je problematický. Už si delší dobu si myslím, že důležité jsou koncepty, a ne teorie (Drulák 2009). Koncepty by měly být v centru teoretického myšlení. Vypracovávat koncepty, konzistentně s nimi pracovat a dávat jim jednoznačnost. To bychom měli dělat. A pokusit těmito koncepty interpretovat realitu a odhalovat její mnohoznačnost. Neměli bychom mnohoznačnost politické reality přecházet, jako to dělá praktik, ale naopak ji odhalovat. Měli bychom vytvářet koncepty, klasifikace a typologizace. To je něco, co může praktikovi pomoci reflektovat mezinárodněpolitickou praxi.

Co považujete za svůj přínos oboru?

Zmínil bych typologii české zahraniční politiky (Drulák 2008b). Už nějaký čas se mluvilo o tom, že existují nějakí atlantisté a evropeanisté, já jsem to doplnil o internacionalisty a autonomisty. Zmíněná typologie české zahraniční politiky vznikla z podnětu praxe. Poprvé jsem o ní psal v článku do *Lidových novin* a teprve později vznikly odborné články v zahraničních časopisech.

Za svůj druhý přínos považuji analýzu metafor politiky (Drulák 2006b, 2008c). Ne, že bych analýzu politických metafor sám vymyslel, ale zavedl jsem ji do českého oboru. A i v mezinárodním prostředí jsem nabídl perspektivu, která se setkala s určitým ohlasem. Takže typologii české zahraniční politiky a metafory považuji za své výkony, za nimiž bych si stál. A učebnice teorie mezinárodních vztahů (Drulák 2003). A to, že jsme v ÚMV dali dohromady kolektiv, který napsal metodologickou učebnici *Jak zkoumat politiku* (Drulák 2008a). Tyto dvě knihy poměrně silně oslovily českou odbornou veřejnost, nejenom v oboru mezinárodních vztahů, ale i ve výzkumu politiky jako takovém.

Jaký je vlastně vztah mezinárodních vztahů a politické vědy?

Výzkum politiky má různé tváře. Jedna z těch tváří se zabývá domácí politikou, což je obvykle ztotožňováno s politologií. A pak je tu výzkum mezinárodních vztahů či evropská

studia. Z institucionálního hlediska jsme často klasifikováni jako politologové. Třeba profesuru mám v oboru politologie. Obor mezinárodní vztahy z hlediska této klasifikace vlastně neexistuje. Existují mezinárodní teritoriální studia, ale to není to, co rozumíme pod oborem mezinárodní vztahy. Ale nemyslím si, že by to bylo podstatné.

Vy jste dlouhodobě usiloval o profesionalizaci oboru, v ÚMV jste zavedl kritéria hodnocení vědecké práce. Jak se zpětně díváte na systém hodnocení vědy a výzkumu jako takový?

Kritiku systému hodnocení vědy a výzkumu všichni známe. Mám k tomu dvojznačný přístup. Na jedné straně jsem zavedl kvantifikovaná kritéria do hodnocení pracovníků ÚMV. Ani nevím, jestli v té době už působila vládní Rada pro vědu a výzkum. V té době ještě nikdo neřešil RIV, ale já jsem cítil potřebu, a cítím ji pořád, mít systém, který dává zpětnou vazbu, jestli pracovník nebo instituce něco dělá, nebo ne. Práce vědeckého pracovníka na jednu stranu dává lidem svobodu, a to se mi na ní vždy líbilo a vždy mě to lákalo. Nemusíte vidět svého šéfa. Řadu vědeckých pracovníků jsem měsíce neviděl a nijak mě to netížilo a je také ne. Ale člověk by měl něco produkovat. To vyžaduje určitou sebedisciplínu a ne každý ji má. Zejména u mladších pracovníků to může být problém. A systém hodnocení určitým způsobem člověka směřuje v tom, co se od něj očekává. Myslím si, že je správné, že i instituce jsou takto hodnoceny. A je správné, že to hodnocení je kvantitativní. Uvědomme si, že je tu nějaký balík peněz, který se musí rozdělit mezi instituce. A podle jakého klíče to chcete dělat?

Kvantitativní kritéria mají tu nevýhodu, že jsou plošná a některé věci smazávají. Ale jsou svým způsobem spravedlivá. Co by bylo alternativou? Sedlo by si několik lidí a kvalitativně by posoudili tu kterou instituci nebo člověka. To by nebylo dobré řešení, vzhledem k tomu, jak vypadá české akademické prostředí.

Proto si myslím, že systém hodnocení vědy a výzkumu je v podstatě nastaven správně. Zároveň je ale v tom systému spousta patologií. Prvním problémem je předpoklad jednoty vědy. Do jednoho systému jsou zařazeny společenské vědy, přírodní vědy, technický výzkum, medicína, právo, teologie, prostě úplně všechno. Podle mě je to třeba oddělit. Lidé, kteří dělají společenské vědy, dělají něco úplně jiného než přírodovědci nebo technici. To jsou úplně jiné oblasti života. A logiky těch věd jsou natolik odlišné, že jsou navzájem nesouměřitelné. Například i ekonomové jsou bití na tom, když jsou hodnoceni podle kritérií, která definovali fyzici. I ti nejlepší ekonomové, které může ČR nabídnout, mají stejné hodnocení a stejný počet bodů jako někdo, kdo právě obhájil doktorát ve fyzice.

Druhým problémem je proměnlivost kritérií. Není možné, aby se kritéria měnila každý rok. A za třetí hodnocení institucí nemůže probíhat každý rok. Horizont pro hodnocení instituce by měl být nejméně pět let. Provádět každý rok hodnocení podle kritérií, která se každý rok mění, to je hloupost. V tom je kritika současného systému naprosto oprávněná. Takže mám tři hlavní výhrady vůči RIV. První problém je nastavení kritérií, která by měla odpovídat specifickým oborům, druhý problém je stabilita a třetí problém je periodicita. Ale jak jsem řekl, s tou základní filozofií, že se všechny výsledky obodují, s tím souhlasím. Respektive nedokážu si představit jiný systém. Systémy založené na úsudku zdánlivě nezávislých odborníků ve mně budí hrůzu.

Literatura

- Axelrod, Robert (1984): *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- Berghe, Yvan van den (1996): *Velké nedorozumění? Dějiny studené války (1917–1990)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Campbell, David (1998): *Writing Security*. Manchester: Manchester University Press.
- Carr, Edward Hallett ([1946] 1964): *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Harper and Row.
- Drulák, Petr (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál.

- Drulák, Petr (2006a): Reflexivity and structural change. In: Guzzini, Stefano – Leander, Anna (eds.): *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his Critics*. London: Routledge, s. 140–159.
- Drulák, Petr (2006b): Motion, Container and Equilibrium: Metaphors in the Discourse about European Integration. *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 4, s. 499–531.
- Drulák, Petr (2008a): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Drulák, Petr (2008b): Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr (2008c): Analýza metafor. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 125–148.
- Drulák, Petr (2009): Syntéza teorií cestou jejich destrukce. In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON.
- Drulák, Petr (2012): *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi*. Praha: SLON.
- Moravcsik, Andrew (1999): ‘Is something rotten in the state of Denmark?’ Constructivism and European integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, s. 669–681.
- Neumann, Iver B. – Wæver, Ole (2005): *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister & Principal.
- Nicholson, Michael (1992): *Rationality and the Analysis of International Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.